

esityksen tieteellisyydestä tahdon sanoa pari sanaa.

Ensimmäinen seikka, johon tutkimuksen hyvyyttä puntaroiva kollega kiinnittää huomionsa, on se, onko lähteinä käytetty hänen omia tekeleitään. Jos on, tutkimus on ilman muuta hyvä. »Sisällysluetteloksi» otsikoidusta kirjallisuusluettelosta löytyi peräti kolme Töttöä. Oikein hyvä! Vaikutelma tosin haalistuu, kun tekstissä ei viitata kuin yhteen niistä, ja siihenkin vain yhden virkkeen perässä »ks. esim.» -kehotuksella varustettua (s. 69). Saman sivun alkupuolella on tosin kaksi virkettä suoraan tuosta lähteestä, mutta lainausmerkit ja viittaus ovat unohtuneet pois.

Olkoon, huolimattomuuttahan näissä puuhissa ei voi välttää. Huolimattomasti minäkin tätä väitöskirjaa luen. En rupea miettimään tulkinnanvaraisia kohtia, vaan merkkään sivujen laitoihin vain sellaisia huuto- ja kysymysmerkkejä kuin sivulle 137 toteamuksen »Perustan tälle esitti Horkheimer jo vuonna 1937 teoksessaan 'Kritische Theorie'» perään: Horkheimer ei ole koskaan julkaissut tuon nimistä teosta, väittelijällä lienee mielessä Alfred Schmidin toimittama Horkheimerin artikkeleiden kokoelma, joka kantaa tuota nimeä, mutta se on julkaistu vuonna 1968!

Saivartelua, eikö totta? Kun ei osaa puuttua sisältöön, täytyy kaivella epäolennaisia muotoseikkoja! Saattaa olla, mutta tuollaiset lipsahdukset voivat myös olla osoitus huonosta kriittisen teorian tuntemuksesta. Koska itse en hallitse koko Frankfurтин koulukunnan mittavaa kirjallista tuotantoa, minun on tyytyminen hataraan induktiiviseen päättelyyn selvittääkseni itselleni, onko näin.

Habermasin parissa olen viime aikoina puurtanut. Jos siis hänen ajatuksensa ovat kirjassa hyvin/huonosti esitetyt, on kriittisen teorian tuntemus kokonaisuudessaan hyvä/huono.

Kirjassa esitetään ensin tulkinta kriittisen teorian metodista, minkä jälkeen pohditaan sen merkitystä hallintotieteelliselle tutkimukselle. Metodien tulkinta perustuu kriittisen teorian kolmen sukupolven edustajien käsitykselle siitä, mitä dialektiikka tarkoittaa. Habermasin käsitys asiasta esitetään

Tämäkö kriittistä teoriaa?

NIKKILÄ, JUHANI: **Kriittisen teorian byrokraatiakonseptio.** Tutkimus hermeneuttis-dialektisen metodin ja ideologiakritiikin merkityksestä julkishallinnollisten ongelmien, erityisesti kansalainen-byrokratiasuhteen tutkimisen kannalta. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis A:152. Tampere 1983.

»Väitöskirjan tulee olla itsenäiseen tutkimukseen perustuva tieteellinen esitys» ja sen täytyy »osoittaa kykyä itsenäisesti luoda uutta tieteellistä tietoa», sanotaan tohtorin tutkintoa koskevissa määräyksissä. Akateemisen väitöskirjan arviointiperusteet ovat siis nämä.

Käytän näitä perusteita seuraavassa, mutta vain osittain. Sitä, onko tutkimus tuottanut uutta tietollista tietoa erityisesti kansalainen—byrokraatia suhteen tutkimisen kannalta ja onko tieto tuotettu itsenäisesti tutkien, en pysty arvioimaan. Sitä vastoin

neljällä sivulla. Sivulla 84—85 lukee: »Kuten havaitaan Habermasin dialektiikka-käsitys on aito, innovatiivinen sovellutus traditionalisesta kriittisen teorian tulkinnasta.»

Ensin en havainnut muuta kuin yhden tutunnäköisen lainauksen, jota olin itsekin käyttänyt mutta jonka tuttuudessa oli jotain outua. Niinpä pihistin Habermasin erään työtoverini hyllystä ja rupesin tekemään havaintoja.

Ensiksi havaitsin, että edellä oleva toteamus Habermasin dialektiikka-käsityksestä perustuu hänen kirjoitukseensa »Literaturbericht zur philosophischen Diskussion um Marx und den Marxismus» vuodelta 1957. Hieman outoa, kun muistaa että tuolloin Habermas ei ollut vielä julkaissut ainuttakaan kirjaa nykyisin noin 6000 sivun mittaisesta tuotannostaan. Väitöskirjan lukija tosin saa sen kuvan, että lähde olisi vuodelta 1980.

Toiseksi havaitsin, että tekijän mukaan Habermasin dialektiikka-käsityksen erikoisuus piilee hänen »kontingenttisesti dialektiikassaan». Tuon dialektiikan luonnetta valaistaan kolmella lainauksella sivulla 84. Lainaukset havaitsin otetuiksi edellä mainitun kirjoituksen jaksosta »Dialektik der Arbeit», jossa Habermas käsittelee Marxin filosofisen materialismin suhdetta dialektiikkaan.

Habermas tulkitsee Marxin materialismin siten, että se tarkoittaa käytännön ensisijaisuutta filosofisiin oppeihin nähden. Materialistinen on sellainen (historian)filosofia, joka tiedostaa olevansa itse tietyn historiallisen käytännön tuote ja joka antautuu käytännön koeteltavaksi eikä julistaudu ikuisiksi totuudeksi. Materialistinen filosofia syntyy käytännöstä ja kuolee käytäntöön. Filosofian kuolemalla Habermas tarkoittaa samaa kuin Marcuse 1930-luvulla: kun filosofiset ideat vapaudesta ja järjestä kerran käytännössä toteutetaan, tulee filosofia filosofiana tarpeettomaksi. Tätä tarkoittoa Habermas kirjoittaa: »Die praktisch vollendete Dialektik ist zugleich die aufgehobene — ...» (Käytännöllisesti loppuunviety dialektiikka on samalla ylitettyä dialektiikkaa.)

Väitöskirjassa tämä kohta on lainattu näin: »Dialektiikka joka on täynnä käytän-

töä on samanaikaisesti transsendenttia dialektiikkaa».

Havaitsen siis vähintäänkin epätarkan käännöksen, josta Habermasin ajatusta on vaikea tavoittaa. Lainauksen yhteyttä käsitykseen filosofian käytännöllisestä kuolemasta (jolla sanalla vollenden-verbi myös voidaan kääntää) ei selvennä myöskään lainauksen tulkinnaksi ymmärtämäni virksen edellä: »Ollessaan vastakkainen pakolle 'kriittisen praksiksen' kautta, dialektiikka on samanaikaisesti riippuvainen itsestään».

Väittelijän käyttämän nimityksen »kontingenttinen dialektiikka» havaitsen olevan peräisin kohdasta, jossa Habermas väittää materialistista dialektiikkaa historiallisesti satunnaiseksi siinä mielessä, ettei historian dialektista kulkua voida teoreettisesti ennustaa. Ennustamattomuuden syynä on se, että ihmiset voivat kumota historian objektiiviselta näyttävän kulun (kapitalismin). Kohta kuuluu: »Jedenfalls gilt dem Materialismus Dialektik als eine im strengen Sinne historische, denn sie ist als ganze so kontingent wie die herrschaftsmässigen Arbeitsverhältnisse, deren inneren Widerspruch und äussere Bewegung sie ausdrückt.» (Joka tapauksessa materialismille merkitsee dialektiikka ankarassa mielessä historiallista dialektiikkaa, sillä se on kokonaisuutena juuri niin satunnainen kuin ne herruuteen perustuvat työ(olo)suhteet, joiden sisäistä ristiriitaa ja ulkoista liikettä se ilmentää.)

Tätä lainatessaan väittelijä jättää alun pois ja panee tilalle omiaan: »Kokonaisuudessaan kontingenttinen dialektiikka ilmenee kontingenttisenä työn hallitsevissa olosuhteissa, joiden sisäistä ristiriitaisuutta ja ulkoista liikettä se ilmaisee».

Havaitsen siis mielivaltaisen ja harhaanjohtavan käännöksen. Historian dialektiikan satunnaisuus ei ilmene työn herruussuhteissa vaan siinä, että ne voidaan kumota. Termiä »kontingenttinen dialektiikka» en muuten havaitse Habermasin tekstissä lainkaan.

Voi voi, kirjoittaa Johannes Ilmestyskirjassaan ja ilmoittaa, että tulee vielä kolmas voi. Väitöskirjan sivulla 84 on vielä se kolmas lainaus.

Habermas kertoo, että Marxin dialektiikan mallina on työ. Työ on ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Tietyissä yhteiskunnallisissa suhteissa (kapitalismissa) tuo vuorovaikutuksellinen luonne katoaa, ihmisen suhde luontoon ja toisiin ihmisiin esineistyy (verdinglicht). Esineistymisen takia vaikuttaa siltä, että ihmisen käsittäminen olisi mahdollista luonnontieteen ei-dialektisin käsittein. Tämä on kuitenkin näennäisyys, sillä ihmiseen pystyy vain dialektinen ajattelu, jonka mallina on subjektin ja objektin vuorovaikutus. »Wenn Dinge kategorial, Menschen aber in ihrem Verhältnis zu den Dingen wie auch untereinander nur dialogisch angemessen gefasst werden können, darf Dialektik aus dem Dialog begriffen werden; nicht zwar selber als Dialog, sondern als Folge seiner Unterdrückung.» (Koska esineet voidaan käsittää kategorialisesti, mutta ihmisten suhteet esineisiin ja toisiinsa kunnolla vain dialogisesti, pitää dialektiikka käsittää dialogista lähtien; ei itse tosin dialogina vaan seurauksena sen tukahduttamisesta.)

Väitöskirjassa virke kuuluu: »Jos asioita ei voida ymmärtää kategoriasella (sanassa varmaan lyöntivirhe: kategorisella) tavalla silloin kun ihmiset voidaan käsittää adekvaatisti ainoastaan dialoginsa kautta heidän suhteissaan asioihin ja toisiinsa, silloin dialektiikka voidaan ymmärtää dialogin piiristä, ei varmaankaan itse dialogina, vaan seurauksena sen repressiosta».

Taas havaitsen joukon käännösvirheitä, jotka kääntävät Habermasin ajatuksen päällelleen. Vaikka väittelijän käännöksessäänkin sentään sanotaan, että dialektiikka liittyy dialogiin, tekee hän tulkinnassaan niistä vastakohdat yhdistämällä esineistymisen ja dialektiikan, kun Habermasilla Lukácsin esikuvan mukaisesti esineistyminen ja »kategoriaalinen» (luonnontieteellinen, positivistinen) ajattelu liittyvät yhteen. Tulkinaksiksi tulkitsemani virhe ennen lainausta kuuluu: »Ideologisesti vääristyneessä yhteiskunnassa ajattelusta tulee dialektista kun se ei voi realisoida itseään vapaana dialogina».

Sanotaan, että aina roiskuu kun rapataan, mutta tätä en voi enää panna huolimattomuuden tiliin: yhdellä sivulla kolme lai-

nausta ja kaikki käännetty ja tulkittu päinmäntyä.

Rohkenen päätellä, että ainakaan tätä Habermasin kirjoitusta väittelijä ei ole lainkaan ymmärtänyt. Muissakin kohdissa minun on vaikea tunnistaa sitä Habermasia, jonka kirjoja olen lukenut.

Väittelijän puolustukseksi jää vetoaminen induktion epäpätevyyteen: kaikki tuo koskee vain yhtä vaivaista sivua ja yhtä vaivaista kriittisen teorian edustajaa.

Pertti Töttö